

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقریرات درس خارج اصول

حضرت آیت الله سید محمد رضا مدرّسی طباطبائی نردوی دامت برکاته

دوره‌ی دوم - سال دهم - سال تحصیلی ۹۲-۹۳

جلسه ۲۹ - دوشنبه ۹۲/۹/۱۱

نقد و بررسی اشکال محقق عراقی رحمته الله

اولاً: علم اجمالی مطرح شده در کلام محقق عراقی رحمته الله یک علم اجمالی تبعی است که مسبب از علم اجمالی دیگری است. مکلف ابتدا علم دارد یا عتق و جوب تعیینی دارد یا احد الامرین من العتق و الاطعام واجب است، سپس از این علم اجمالی، علم اجمالی دومی تولید می‌شود بدین شکل که یا عتق واجب و ترک آن حرام است هرچند اطعام ستین مسکیناً انجام شود، یا ترک اطعام در ظرف ترک عتق حرام است، روشن است که این علم اجمالی دوم تابع علم اجمالی اول و تابع وجوب احدهما است، لذا اگر علم اجمالی اول بی‌اثر و قابل انحلال باشد علم اجمالی دوم که سایه و تابع آن است نیز منحل و بی‌اثر خواهد شد.

همان‌گونه که قبلاً بیان شد، از آنجا که در علم اجمالی اصلی نمی‌توان در طرف «احد الامرین» براءت جاری کرد زیرا قطع وجود دارد که «احد الامرین» واجب است و در طرف دیگر براءت بلامعارض جاری است، همین انحلال حکمی نیز در علم اجمالی دوم جاری است؛ زیرا یک طرف علم اجمالی دوم آن بود که ضمّ ترک عتق به ترک اطعام حرام است، در حالی که این طرف علم اجمالی مشکوک نیست و حرمت آن قطعی است؛ زیرا معنایش آن است که هیچ‌یک از دو امر واجب نیستند در حالی که مفروض آن است که یکی از دو امر واجب است. به عبارت دیگر وقتی فرض شد واجب مفروض تخیری است یعنی یکی از این دو قطعاً واجب است و ترک هر دو قطعاً حرام است و جای اصل مؤمن و براءت نمی‌باشد.

ثانیاً: محقق عراقی رحمته الله فرمودند علم اجمالی فرعی چنین است که یک طرف آن وجوب عتق و حرمت

ترک آن قرار دارد و طرف دیگر، حرمت ترک اطعام در ظرف ترک عتق است که بنا بر نظر مشهور است که قائلند هر چه واجب باشد ضدّ عام آن حرام است، ولی در بحث ضدّ بیان کردیم اگر چیزی واجب شد، نه ضدّ خاص آن حرام می‌شود و نه ضدّ عام آن حرام می‌شود، حتی حرام غیری.

به نظر می‌رسد به اندازه‌ی کافی درباره‌ی جریان براءت در دوران امر بین تعیین و تخییر بحث صورت گرفت و با تأمل در این مباحث می‌توان به سایر اشکالات نیز پاسخ داد.

آنچه تا کنون از دوران امر بین اقل و اکثر بحث شد مربوط به شبهات حکمیّه‌ی وجوبیه بود و مثال‌ها نیز مربوط به شبهات حکمیّه‌ی وجوبیه بود، اما مناسب است دو مبحث دیگر در ادامه مطرح شود که وظیفه در دوران امر بین اقل و اکثر در شبهات تحریمیّه و نیز شبهات موضوعیه چیست؟

اقل و اکثر در شبهات تحریمیّه

در شبهات وجوبیه بیان شد که در اقل و اکثر، مکلف می‌تواند در اکثر براءت جاری کند و به اقل یعنی مثلاً نماز نه جزئی اکتفاء کند، اما اگر مثلاً بدانیم غناء حرام است ولی نمی‌دانیم غنای حرام سه قید دارد یا دو قید؛ یعنی نمی‌دانیم غناء عبارتست از «الصوت المرجع المطرب المتناسب مع مجالس اللهو و اللعب» یا «الصوت المرجع المطرب»، در اینجا چه باید کرد؟

روشن است که اگر صوت مرجع مطرب، متناسب با مجالس لهو و لعب نیز باشد حرام خواهد بود، ولی اگر قید آخر آورده نشود عمل مشکوک الحرمة خواهد بود. بنابراین در شبهات تحریمیّه حکمیّه بر عکس شبهات وجوبیه، اکثر قطعاً حرام است و اقل مشکوک الحرمة است.

مثال‌های اقل و اکثر در شبهات تحریمیّه را می‌توان در مباحث مکاسب محرّمه به راحتی پیدا کرد؛ مثلاً در حرمت تصویر و مجسمه‌سازی بر فرض اینکه بپذیریم تصویر ذوات الارواح حرام است یا مجسمه‌سازی حرام است، می‌توان پرسید آیا مجسمه‌ی کامله حرام است یا تجسیم و تصویر بعضی از اجزاء ذوات ارواح نیز حرام است؟ مثلاً مجسمه‌ی کامل قطعاً حرام است اما اگر مجسمه‌ی نیم‌تنه ساخته شد آیا می‌توان گفت حرام است؟ یا مثلاً آیا غیبت «كشف عما ستره الله مما كان عیباً» می‌باشد و یا اینکه ذکر عیب ولو مستور نباشد غیبت محسوب می‌شود؟

در هر حال مقتضای اصل عملی در اقل و اکثر در شبهات تحریمیّه چیست، آیا اقل را می‌توان اتیان کرد

یا خیر؟

ظاهراً نزد عمده یا همه‌ی فقهاء شکی وجود ندارد که در شبهات حکمیة تحریمیة دائر بین اقل و اکثر، اقل مجرای براءت است؛ زیرا یک شبهه‌ی بدویه است؛ مثلاً آیا صوت مرجع مطرب حرام است، که «رفع ما لا يعلمون»، «ما حجب الله علمه عن العباد» و سایر ادله‌ی براءت و نیز قبح عقاب بلا بیان در این شبهه‌ی بدویه جاری خواهد بود.

مثال دیگر اینکه می‌دانیم یقیناً لعب به آلات قمار همراه با راهنه حرام است، اما اگر بعضی از قیود آن متفی بود مثلاً لعب بود ولی راهنه نبود، اگر دلیلی نبود می‌گوییم ادله‌ی براءت شامل آن می‌شود.

طرح شبهه‌ای در شبهات تحریمیة دائر بین اقل و اکثر

در شبهات وجوبیه بیان کردیم از آنجا که اقل یا استقلالاً واجب است یا ضمناً، پس در هر حال باید اتیان شود، حال در شبهات تحریمیة بیان می‌شود حرمت بر اجزاء شیء حرام منبسط می‌شود، لذا اگر مثلاً در غناء اکثر حرام باشد (الصوت المرجع المطرب المتناسب مع مجالس اللهو و اللعب) اقل در ضمن آن قطعاً حرام است و اگر اقل هم حرام باشد معلوم است که حرمت استقلالاً دارد، پس اقل به هر حال در شبهات تحریمیة حرام است یا استقلالاً یا ضمناً، پس باید از آن اجتناب شود.

مقرر: سید حامد طاهری

ویرایش و استخراج منابع: محمد عبدالمهی